

УДК 351:378.11.001.73:001

Н. Ясниська

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТЮ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

Досліджено основні аспекти державного управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів в умовах реформування галузі. Визначено концептуальні засади державного управління у сфері наукової діяльності вищих навчальних закладів та розкрито особливості функціонування його організаційного і правового механізмів. Визначено, за допомогою аналізу сучасних підходів до організації університетської науки в зарубіжних країнах, тенденції її розвитку та реформування в контексті перспектив їх впровадження в Україні. Виокремлено інновації, реалізація яких здатна оптимізувати наукову діяльність вищих навчальних закладів України.

Ключові слова: університетська наука, управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів, суспільне взаємодія.

У всьому світі саме університети і галузеві інститути, де нерозривно пов'язані навчання і науковий пошук, є визначальним джерелом і органічною складовою національного наукового та інтелектуального потенціалу. Удосконалення наукової діяльності у вищій школі є запорукою розбудови української державності та забезпечення українській науці гідного місця в сучасному світі, де наукові відкриття здійснюють безпосередній вплив на економічне зростання, політичну стабільність і національну безпеку.

Адаптація найкращого сучасного світового досвіду державного управління розвитком науки у вищих навчальних закладах здатна істотно вплинути на формування концептуальних позицій вітчизняного державного управління у цьому контексті.

Наукова діяльність загалом і її розвиток у вищих навчальних закладах зокрема, а також комплекс проблем, пов'язаних із реалізацією університетської науки, завжди були предметом активних міждисциплінарних досліджень. Проблеми розвитку галузі стали предметом міждисциплінарних наукових розробок таких вчених: З.-К. Абея, Т. Віссера, Дж.-Х. ван Дріела, Ф. Кендерса, Дж. Пітерса, К. Роя, К. Терлоу, Т. Вайссер. Проблеми освіти і науки досліджені в роботах польських управлінців і наукових співробітників у галузі організації науки і освіти: В. Зачинського, Ч. Куписевич, З. Квенціньського, Г. Квятковської, В. Ліппке, Я. Мортізі, В. Вікон, Р. Осовського, А. Пенделя, Е. Щепанік. У межах юридичної науки в проблематиці активно працюють Г. Цехмістрова, Г. Барабаш, С. Черновський, Л. Купина, Л. С. Лобанова і багато інших.

Серед українських вчених проблемам організації наукової діяльності у вищих навчальних закладах присвятили свої праці Л. Бурдонос, Г. Капосльоз, Ю. Козловський, Г. Кохяр, Г. Курко, В. Луговий, С. Ніколаєнко, Л. Парашенко, В. Прошкін, Л. Пшик, С. Сущенко, Г. Тульчинська, Г. Тюленев, В. Распопов. На питаннях забезпечення сучасної освіти і науки зосереджені праці В. Ващенко, І. Колобердянко, О. Малакурбанова, І. Панченко та інших.

Однак, незважаючи на певний інтерес до проблем формування, організації та розвитку наукової діяльності в університетах, комплексні дослідження, присвячені державному управлінню в сфері наукової діяльності вищих навчальних закладів у контексті її удосконалення, ще не проведені, системно українські дослідники не зверталися до управлінських аспектів удосконалення наукової діяльності вищих навчальних закладів, що обумовлює актуальність обраної проблематики.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні механізмів державного управління удосконаленням наукової діяльності вищих навчальних закладів України на основі позитивного зарубіжного досвіду.

Місце і роль науки та її університетського сегмента, зокрема в житті суспільства, свідчать про цивілізаційний рівні будь-якої країни. Розуміння того, що саме наука формує суспільство, а стан її розвитку обумовлює рівень культури і соціально-економічного розвитку, формується та культивується державою через відповідну державну політику, яка базується на пріоритетах знання і науки та визначає їх глобальне значення для розвитку кожного покоління громадян.

Сприяння науковій діяльності вищих навчальних закладів, залучення студентів до наукової і науково-дослідної роботи, заохочення відомих науковців до участі в навчальному процесі – це важливі аспекти далекоглядної і результативної державної політики, яка визначає перспективи суспільства, його місце в світовому співтоваристві і роль у глобальному світі. Якість науки і освіти значною мірою залежить від наявності ефективної системи управління галуззю в усіх її підсистемах на всіх управлінських рівнях. Необхідність докорінної зміни позиції чиновників і громадськості в усвідомленні ролі науки у вищій школі в Україні, популяризації наукового світогляду серед населення та наукового пошуку серед школярів і студентства обумовлює необхідність вирішення проблем фінансового забезпечення галузі. В умовах фінансових труднощів і одночасно прагнень реалізувати потужні реформаторські інтенції з перебудови та демократизації всього суспільства на науку, як правило, не вистачає ні грошей, ні уваги суспільства. Використання ж альтернативних джерел фінансування фундаментальної науки та прикладних досліджень, зокрема в університетах, вимагає суттєвих кроків щодо вдосконалення правового поля і зміни позиції держави щодо залучення приватних інвестицій та коштів благодійних фондів. Йдеться про зміну парадигми виключно державної (бюджетної) підтримки науки в бік протекціонізму шляхом заохочення активної взаємодії економічних, фінансових та ідеологічних механізмів стимулювання попиту на науковий продукт на внутрішньому ринку; забезпечення умов для його виходу на міжнародний рівень, законодавчого закріплення кардинального підвищення статусу наукової та науково-дослідницької діяльності в його матеріальних і моральних еквівалентах.

Негативні аспекти, характерні для українського контексту, існують і у більшості розвинених країн світу. Зокрема, у США і європейських країнах особливу тривогу управлінців викликає той факт, що високий рівень інформатизації, науково-технологічних досягнень суспільства, впровадження концепції безперервного навчання парадоксально поєднуються з досить істотним зниженням загальноосвітнього рівня молоді, насамперед, що стосується точних і природничих наук, які є основою науково-технічного прогресу [1]. З огляду на це, протягом останнього десятиліття урядами були зроблені системні кроки, спрямовані на виправлення ситуації. Наприклад, шляхом активізації професійних взаємозв'язків між університетами, підприємницькими структурами (потенційними замовниками) і

школами; шляхом посилення заохочувальної позиції держави щодо зацікавленості бізнесу і високого рівня професійної підготовки, підвищення якості виробничого навчання студентів і в підвищенні якості комунікації у межах такого партнерства на основі консенсусу між учасниками [2]. Залучення до участі у співпраці та взаємодії всіх зацікавлених сторін, тобто представників органів управління, адміністрації університетів, студентів, підприємств-замовників, батьків, адміністрації шкіл і самих школярів, громадських діячів та об'єднань, істотно вплинуло на розвиток університетської науки та її перспективи.

Основним індикатором місця науки у вищій школі України є істотний розрив між розробленими на інноваційних засадах правовими механізмами та неспроможністю їх адекватної реалізації в умовах реформування галузі, яке на практиці значною мірою має ознаки не концептуальних змін, а ситуативних показових кроків з метою пристосування без зміни існуючої системи. На знищення такого розриву спрямовані заходи реформування галузі, які впроваджуються в Україні на сучасному етапі. Основи інноваційного розвитку та завдання щодо адекватної позиції України в глобальному освітньому і науковому просторі обумовлюють кроки щодо забезпечення відкритості новим цивілізаційним цінностям та викликам співпраці, відповідності реаліям глобального відкритого інформаційного суспільства та подолання цифрового розриву при збереженні національних традицій і досягнень вітчизняної науки й освіти. У цьому сенсі багатоканальне фінансування забезпечується державою через економічні стимули і стабільність правового поля [3]. Без партнерства на основі контактів та творчої взаємодії університетів, зокрема їх наукових і науково-технічних підрозділів, з підприємствами-замовниками, з одного боку, і школами, які готують зацікавлених у науковій діяльності абітурієнтів – з іншого, університетська наука як галузь не має шансів в умовах існуючих фінансових труднощів і політичної нестабільності. У цьому контексті, вирішальне значення має усвідомлення невід'ємною взаємозв'язку і взаємозалежності розвитку науки у вищій школі та рівня підготовки шкільної молоді до науково-дослідницької діяльності.

Наукова діяльність, у її сучасному розумінні, є складовою системи суспільного поділу праці, спрямованого на отримання нового знання з метою забезпечення всієї іншої людської діяльності. При цьому, наука розглядається як багатогранне суспільне явище, зокрема як тип культурної діяльності та соціальний інститут, професійна діяльність, система знань тощо. Основні вимоги, що пред'являються до наукового знання, – це обґрунтованість, верифікація, лібералізм і практична застосовність, які є його іманентними характеристиками, транспонуються на наукове пізнання.

Взаємовідносини і взаємодія у системі координат “Держава” – “Освіта” – “Наука” характеризуються багатомірністю і взаємозалежністю як на рівні вертикальних, так і щодо горизонтальних зв'язків підпорядкування, залежності, захисту або взаємозумовленості. Освіта завжди було “колискою” науки, джерелом ресурсів, зокрема людських, здатних і мотивованих до наукової діяльності внутрішнім закликком і талантом, а часом і геніальністю. Відповідно, наука піднімала рівень освіти, забезпечувала освіту змістом, здоровим глуздом, перспективною суспільною значимістю і реального прогресу людства на кожному конкретному етапі його розвитку. В історичній ретроспективі держава долучилася до цієї системи зв'язків і зумовила як легітимацію, так і підтримку всіх її складових. Наука і наукова діяльність, таким чином, нерозривно пов'язані з вищою освітою, яка як процес

відіграє значну, часом вирішальну, роль у соціалізації особистості, сприяє її можливості проявити власну індивідуальність у професійній сфері і зайняти в суспільстві таке місце, яке відповідає її запитам та обумовлює соціальний статус. Від структури і організації наукової діяльності значною мірою залежать перспективи економічного зростання на тлі істотного збільшення інвестицій у інфраструктури знання і збільшення частки капіталу провідних компаній і бізнес-структур, пов'язаних із інвестиціями в науку.

“Університетська наука” розглядається як галузь, до якої належать наукова і науково-технічна діяльність університетів, інших навчальних закладів IV рівня акредитації, що займає у сфері науки особливе місце, оскільки є унікальним комплексом, що відіграє вирішальну роль у формуванні і розвитку наукових та науково-педагогічних кадрів країни, і здійснює наукову та науково-дослідницьку діяльність із залученням студентів та науковців, які виявили себе як найбільш талановиті на національному та міжнародному рівнях.

Дві основні іпостасі науки, фундаментальні і прикладні наукові дослідження, сформувалися у період становлення науки як масштабної та значущої галузі функціонування держави і суспільства кінця XIX – середини XX ст., коли вони дійсно істотно відрізнялися, зокрема термінами впровадження та досягнення кінцевих результатів. У сучасному інформаційному суспільстві рівень якості наукових досліджень кардинально піднявся, а темпи їх впровадження в життя прискорилися на стільки, що сталося революційне скорочення розриву між теорією і практикою. Достовірні проміжні результати фундаментальних досліджень теж впроваджуються у життя і впливають на подальший хід теоретичних досліджень. Не викликає сумніву той факт, що розвиток науки в університетах має не тільки важливе стратегічне, а й пряме прикладне значення, що виражається у впровадженні в навчальний процес результатів наукових досліджень і інтеграції в навчальні програми. Таким чином удосконалюється процес передачі знань, наукових розробок, з огляду на сучасні темпи втрати знаннями своєї актуальності. Останнє обумовлює необхідність приділяти особливу увагу питанням підвищення кваліфікації працівників усіх галузей суспільного виробництва і обслуговування відповідно до принципу “LonglifeLearning” – “навчання протягом усього життя”.

Ефективність навчального процесу, підвищення якості підготовки фахівців, зростання викладацької майстерності науково-педагогічного складу зумовлюють необхідність брати до уваги весь комплекс робіт, пов'язаних із науковою діяльністю вищої школи: проведення самих досліджень, підготовку докторів і кандидатів наук, винахідницьку і патентно-ліцензійну роботу, видавничу діяльність, науково-дослідну роботу студентів. Рівень наукового потенціалу багато в чому залежить не тільки від наявної структури науково-педагогічних кадрів, науково-інформаційної і матеріально-технічної забезпеченості вищого навчального закладу, а й від оптимальної організації системи наукової діяльності, від спрямованої взаємодії всіх окреслених її сегментів.

Нормативно-правове забезпечення наукової діяльності вищих навчальних закладів України може бути визначено як задовільний для функціонування національної освітньої системи [4]. Ускладнення внутрішньополітичної обстановки, зовнішня агресія на південно-східних рубежах України, незаконна анексія Криму та проведення антитерористичної операції в південно-східних регіонах, що тривають на сучасному етапі, внесли істотні корективи в реалізацію планів із реформування галузі. Новації, запроваджені актуальною редакцією Закону України “Про вищу

освіту” 2015 р., свідчать про те, що державна науково-технічна політика в Україні є досить поверхневою, фрагментарною і здійснює незначний вплив на ефективність університетської науки як з об’єктивних причин, так і з огляду на специфічні обставини. Академічна і вузівська наука потребують глибинних перетворень, насамперед щодо інноваційного спрямування своєї діяльності: наука не повинна залишатися поза інноваційним процесом, а зобов’язана його очолити, активно сприяючи переходу економіки України на шлях інноваційного розвитку. Саме наукові новації – це первинне джерело інновацій у всіх сферах діяльності суспільства, а університетські вчені – автори значної частини інноваційних ідей.

Організаційний механізм державного управління університетською наукою складається в динаміці історичних і актуальних подій, а його дієвість прямо залежить від дієвості національної системи державного управління загалом. В європейських країнах склалися національні моделі “європейського університету”, хоча при будь-якій моделі реальна місія університетів ніколи не обмежувалася тільки формальними рамками. Незважаючи на істотні відмінності німецької та французької моделей, загальним принципом обох є те, що головною функцією університетів повинна бути підтримка національної культури і розвиток національного ідеалу в найширшому сенсі. Британська модель, наприклад, успадкувала, насамперед, загальнокультурну місію середньовічних університетів, французька – робить акцент на професіоналізації, німецька – віддає перевагу науковим дослідженням, а досвід США демонструє успішне співіснування різних типів університетів – класичні дослідні (університети “Ліги плюща”); гуманітарні коледжі (коледжі вільних мистецтв), спрямовані на підготовку еліти і значною мірою базуються на англійській моделі; а також університети штатів, які використовують елементи французької моделі. Місія європейських університетів посткласичних моделей включає, зокрема, завдання поширення знань серед нових поколінь, надання майбутнім поколінням освіти і виховання, а також збереження традицій європейського гуманізму.

Секторна структура української науки, органічною складовою якої є університетська наука, і системи органів виконавчої влади, які здійснюють реалізацію державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, свідчать про доцільність створення Міністерства науки та вищої освіти, інституційні процеси щодо функціонування якого фактично завершені створенням відповідної законодавчої бази та інфраструктури, здатної забезпечити актуальне управління належного рівня у таких важливих сферах, як академічна наука, система вищої освіти і університетська наука.

Освіта відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості, у формуванні здатності молодого людини проявити власну індивідуальність у професійній сфері і займати в суспільстві місце, що відповідає особистим запитам, тобто обумовлює особистісний соціальний статус. Самостійність, незалежність, критичність, ініціативність, вміння конкурувати з іншими, здатність до мобільності, до змін у способі життя і професії забезпечують студентам конкурентність на ринку праці і переваги в умовах економічних і фінансових криз.

Надмірне регулювання, властиве системі державного управління в Україні, стало причиною системної кризи у вищій школі, як і в системі освіти загалом. Модернізація системи управління в державі проводиться у контексті демократичних змін, які впроваджуються саме тепер, в період найбільшої напруги українського суспільства. Ці зміни безпосередньо пов’язані з системою вищої освіти, адже якісні

показники, що характеризують результати її функціонування, відображають стан сучасного суспільства в теперішньому часі і його перспективи в майбутньому. Якість освіти значною мірою залежить від якості системи управління освітою на всіх її рівнях, від підходів держави до розвитку найрізноманітніших субсистем, складових галузей: від підготовки наукових кадрів, через здійснення наукових досліджень і практичне впровадження результатів наукового пошуку, до відновлення та поновлення наукового потенціалу вищої школи. В умовах необхідності протистояти економічній і фінансовій кризі, поглиблених в останні роки викликами збройної агресії і сепаратистськими бунтами на південному сході країни, Українська держава проводить комплекс кардинальних демократичних реформ, серед яких реформа вищої школи, що займає важливе місце.

Впровадження болонської системи в Україні фактично не вплинуло кардинально на ефективність і результативність системи вищої освіти. Зміни обмежилися пристосуванням діючих на момент початку реформ програм до нових “форм”, тобто значною мірою були чисто “косметичними”. Кількісні і якісні відмінності національної та болонської систем вимагали інтеграції світоглядних і концептуальних підходів, які реально не були впроваджені. На певному етапі реформування вітчизняної освітньої галузі не був передбачений реальний аналіз можливостей продуктивно поєднати національну і європейську системи. Обмежившись “декоративними” підходами, професійне експертне середовище виявилось нездатним протистояти непрофесійному ентузіазму “реформаторів”, хоча окремі позитивні кроки були все-таки проведені. Зокрема, йдеться про укрупнення університетів і ліквідації навчальних закладів, які не мали достатнього наукового та професійного рівня. Розвиток ринку освітніх послуг, характерний для початку XXI ст., кардинальних змін у якості навчання у вищій школі не забезпечив, а кращі традиції в цьому контексті зберігалися тільки в окремих, здебільшого найвідоміших університетах.

Перспективи України щодо формування і реалізації ефективної наукової, науково-технічної та інноваційної політики треба розглядати в контексті перспектив переходу економіки України на інноваційній шлях розвитку. Здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління у відповідність до вимог саме такої моделі економічного зростання, обумовлене декількома факторами. Ключове значення для досягнення цієї мети мають: кардинальна зміна типу взаємовідносин влади і науки, створення механізмів реального взаємодії владних структур із науковим співтовариством, посилення реального впливу наукової громадськості на формування і реалізацію державної науково-технологічної та інноваційної політики.

Експертні оцінки рівня присутності українських університетів у рейтингах найкращих університетів світу, загальних витрат суб'єктів господарювання на професійну освіту, доходів населення, залежно від рівня освіти, рівня освіти як показника життєвих перспектив і фактора соціальної активності, свідчать про відсутність залежності розміру зарплати від професійно-кваліфікаційного рівня працівників в Україні, насамперед у сфері освіти і науки [5].

Органи державного управління відіграють істотну роль у вирішенні проблемних питань. Зокрема, такими є галузева деформація вищої освіти, надлишкова розпорошеність, паралелізм і дублювання, перекося в підготовці фахівців з вищою освітою, низька активність вітчизняних вищих навчальних закладів у пошуках нових джерел фінансування наукової і науково-технічної

діяльності, порівняно низький рівень участі університетських вчених України в міжнародних дослідженнях тощо.

Розвиток університетської науки завжди відображає загальний стан економіки країни, оскільки наука вимагає значних інвестицій, які фахівці визначають як “довгі”, тобто суспільство відчує віддачу тільки з роками. Без активної позиції держави щодо заохочення підприємництва, благодійництва, приватних іноземних інвесторів до фінансування наукової діяльності університетів модернізація галузі залишиться благим побажанням і звичайною декларацією про наміри. Забезпечення стабільності в сприятливому інноваційному кліматі, гарантування науки від управлінського волонтаризму, зокрема в питаннях власності наукового продукту і реалізації договірних умов реалізація запропонованих новацій – ось окремі аспекти позитивної позиції держави щодо наукової діяльності.

Сучасні тенденції розвитку наукової діяльності вищих навчальних закладів зарубіжних країн, серед яких, зокрема, визнання низького рівня підготовки абітурієнтів, характерного не лише для України, але і для європейських країн, США та Канади, і існування на рівні середньої школи значного розриву між занадто малою кількістю обдарованих або просто достатньо підготовлених дітей і значною частиною серед випускників тих, хто відчуває труднощі в реалізації навіть найпростіших навиків навчання. Потенційний брак людських ресурсів у ключових наукових професіях обумовлює необхідність покращувати мотивацію учнів і студентів до занять наукою. У цьому контексті національної стратегії, як правило, спрямовані на модернізацію науки у вищій школі та реалізацію програм мотивування до наукової діяльності в середніх школах на основі партнерства, ініціативи, професійної орієнтації і можливості професійного розвитку вчителів. В Україні, з огляду на це, доцільно впроваджувати сучасні підходи до формування наукового світогляду і залучення до наукової роботи здібних молодих людей, незважаючи на всі труднощі, які переживає українське суспільство і держава. Впровадження новітніх підходів передбачає залучення як наукових розробок у галузі взаємодії держави і громадськості в сфері розвитку науки у вищій школі, так і розробки відповідної методології організації такої взаємодії і навчально-наукової роботи, а також впровадження методики викладання конкретних дисциплін. Необхідно передбачити одночасні цілеспрямовані дії в декількох площинах, що загалом збігаються з загальноприйнятими рівнями освіти.

Досвід американської Асоціації сприяння розвитку науки і організації стандартів науки наступного покоління щодо стабілізації розвитку у студентів здатності інтегрувати розуміння ними конкретних експериментальних наукових навиків обумовлює необхідність розробки загальної стратегії ефективного заохочення студентів до занять наукою. Наслідком цього стане можливість вимірювання їх особистих наукових досягнень і вибору професійної кар’єри в науці, технології, інженерії та математиці. Такі висновки дають змогу зробити висновки про результати реалізації Програми “Освіта і програма лідерства”, розробленої Національним центром інженерно-технічної освіти США і Партнерством математики і природничих наук, що фінансується департаментом освіти США і апробованого в сімнадцяти університетах США [6]. Метою цієї програми було налагодження партнерських відносин між університетами і органами управління шкільних округів, місцевими школами, підприємницькими структурами та некомерційними організаціями для оптимізації освітнього співтовариства в підходах до професійного розвитку професорсько-викладацького складу, громадськості та

бізнес-партнерів. Йшлося про здатність вищого навчального закладу не тільки надавати студенту знання, а й формувати навички, мотивувати норми, звички і цінності, необхідні для адаптації у “великому світі” і здатності до самовідновлення, переосмислення кожної конкретної життєвої ситуації і самоствердження в ній. Все це означає конкурентоспроможність і популярність університету серед студентів, майбутніх студентів та їхніх батьків. Такий підхід дуже актуальний і для України.

Функціональний аналіз різних типів університетів у контексті розвитку університетської науки виправдовує акцент на дослідницький університет. Адже останній є потужним фактором економічного та інноваційного розвитку регіону, в якому він діє. Критерії віднесення університетів до дослідницьких, особливості, що виділяють дослідницькі університети, зокрема США, Німеччини, свідчать про існування різних, наприклад селекційних або процедурних, підходів до надання університету такого статусу. Дослідницький статус обумовлює той факт, що в розвинених країнах університети стають суб'єктами економіки, здатними приносити прибуток в усіх напрямках своєї основної освітньої діяльності на основі системних інновацій. Інтеграція наукової, навчальної та підприємницької діяльності відбувається шляхом створення нових структур, що забезпечують просування створених інтелектуальних продуктів на ринку. Одночасно університетські навчально-науково-інноваційні структури здатні допомогти викладачам розкрити свій науковий потенціал.

Непрямий внесок університетів в інноваційні процеси пов'язаний також із продукуванням соціального капіталу в процесі проведення наукових та науково-практичних конференцій, форумів за участю інвесторів, а також реалізації програм щодо зв'язків науки з виробництвом. Таким чином, підтверджується необхідність кардинально змінювати управлінські підходи до організації цієї діяльності.

Проблеми функціонування наукової інфраструктури вищих навчальних закладів, пов'язані з недостатнім рівнем підготовки абітурієнтів і обмеженим припливом у галузь талановитих, здібних та мотивованих студентів, актуалізують питання підготовки науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах України і для них. Система підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, яка здійснюється на базі аспірантури і докторантури і є одним із пріоритетів діяльності вищих навчальних закладів України III – IV рівня акредитації, протягом 2015 – 2016 рр. суттєво оновлена, хоча робити висновки про конкретні результати можна буде через деякий час. Основні аспекти позитивного зарубіжного досвіду державного управління університетською наукою, методики контролю якості вищої освіти і наукової діяльності враховуються в заходах Міністерства освіти і науки України.

Водночас, на нашу думку, в межах сучасних підходів до моніторингу якості освіти варто не покращувати, а ліквідувати зайві ланки, функціонування яких має суттєвий корупційний потенціал. Розвиток системи вищої освіти України та наближення її до кращих європейських і світових стандартів можливі лише в разі серйозних законодавчих змін за зразком освітніх систем таких країн, як Польща, Словенія, Чехія, Нідерланди, Данія, певною мірою і Франції, Великобританії, США, що сприятиме рівноправній інтеграції українських вищих навчальних закладів у європейський освітній простір. Такий шлях вимагає нового стратегічного підходу до формування врівноваженої і ефективної тривірневої структури вищої освіти з одночасним відновленням і узгодженням програм підготовки студентів усіх профілів і спеціальностей. Доцільно апробувати голландську модель оцінки і

забезпечення якості вищої освіти. Однак не треба сподіватися на закордонну допомогу або на швидкий позитивний результат саморозвитку освітньої системи, в умовах збереження успадкованого від авторитарного минулого менталітету і викривлених понять про вищу освіту та критерії його якості. У реформах освітніх систем у розвинених країнах наприкінці ХХ ст. найістотнішим було їх безпрецедентне розширення, виникнення більшої кількості нових університетів, ніж за всі попередні століття. Тоді як у державах “новітньої демократії” ствердження національної незалежності, як правило, супроводжувалося створенням національних систем освіти, орієнтованих тільки на поточні потреби, хоча перехідний період значною мірою їх звужував, а отже, такі підходи були не цілком адекватні.

Найпотужнішими ініціаторами змін у галузі вищої освіти є не лише її власні проблеми чи негаразди, а й ті чинники, які є поза нею. Насамперед, це пріоритети і вимоги до освітньої системи, зумовлені генеральними напрямками руху світової спільноти в майбутнє, змінами в засобах виробництва тощо. На глобальному рівні ці тенденції будуть рости і заглиблюватися. Тому Україні потрібно врахувати їх у процесі стратегічного і тактичного планування змін власної системи освіти загалом, і університетської науки зокрема.

Форми і методи державної підтримки науково-технічних промислових об'єднань, механізмів їх бездотаційного розвитку включають реструктуризацію та реформування науково-виробничого комплексу, формування інфраструктури інноваційної діяльності, організацію виробництва нових видів наукомісткої продукції, підготовку кадрів для інноваційної діяльності, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, формування єдиною інформаційного середовища і розвиток міжнародного співробітництва, створення ефективної системи забезпечення безпеки та екологічного контролю.

Стратегія реалізації таких заходів повинна базуватися на створенні мобільного, такого, що динамічно розвивається, науково-виробничого комплексу. Це відповідає сучасним економічним умовам, а також позитивно впливає на ефективність реального сектора економіки певної території і досягнення на цій основі її стійкого бездотаційного розвитку, що є основою розвитку держави. У цьому контексті важливе значення мають формування та реалізація міжвузівських програм підтримки малого підприємництва і нових економічних структур. Системне проведення наукових досліджень та наукове обслуговування вищої школи з подальшим впровадженням результатів призведе до інтенсивного створення малих підприємств, а отже і створення нових робочих місць. Інкубація новостворених фірм та підтримка нових ідей; освоєння інноваційних проєктів; виробництво наукоємної продукції та просування її на внутрішній і зовнішній ринки; формування основних елементів інноваційної інфраструктури, орієнтованої на потреби регіонів; охорона інтелектуальної власності та освоєння механізмів передачі та комерціалізації технологій – ось далеко не повний перелік заходів, необхідних для досягнення успіхів.

При цьому потрібно враховувати, що університети здатні змінити свою структуру та інфраструктуру наукових досліджень тільки в умовах реального реформування економіки і створення державою спеціального податкового клімату для інвестування в науку і освіту. Існує пряма залежність між економічною ситуацією в країні і тим, наскільки бізнес готовий інвестувати в освіту і науку. Отже, співпраця українського підприємництва та університетської науки в складних

економічних та політичних умовах перебуває здебільшого в площині законотворчості.

Висновки

Сучасні тенденції розвитку і реформування національних освітніх систем у контексті перспектив розвитку університетської науки в Україні свідчать, що скорочення на державному рівні фінансування системи освіти, наукових досліджень і інновацій було контрпродуктивним і призвело до незворотних процесів деградації інтелектуального потенціалу суспільства. З огляду на це, необхідні: на стратегічному рівні – активізація інституціональних процесів з метою забезпечення організаційної гнучкості, фінансової можливості і практичної ефективності університетської науки; на тактичному рівні – усунення істотного розриву між розробленими на інноваційних засадах правовими механізмами та неспроможністю їх адекватної реалізації в умовах реформування галузі, що значною мірою на практиці має ознаки не концептуальних змін існуючої системи, а ситуативних показових заходів з метою пристосування до поточного моменту і вимог суспільства. Можливо, доцільним буде удосконалення організаційної структури галузевого центрального органу виконавчої влади і виділення в окрему структуру – Міністерство науки та вищої освіти, здатного здійснювати безпосереднє галузеве управління з метою нарощування наукового потенціалу і забезпечення глобального ефекту щодо інноваційної перспективи України.

Оскільки жодна держава не в змозі “одноосібно” адекватно фінансувати розвиток фундаментальної науки та прикладних досліджень, зокрема і в університетах, обов’язковою умовою такого розвитку є залучення приватних інвестицій, коштів благодійних фондів та міжнародних інституцій. Університети здатні змінити свою структуру та інфраструктуру наукових досліджень тільки в умовах реального реформування економіки і створення державою позитивного податкового клімату для інвестування в науку і освіту. Існує пряма залежність між економічною ситуацією в країні і тим, наскільки бізнес готовий інвестувати в освіту й науку. Отже, співпраця вітчизняного бізнесу та освіти в сучасних умовах знаходиться здебільшого в площині законотворчості.

Отже, взаємозалежність стану і рівня розвитку науки в системі вищої освіти та соціально-економічного і політичного прогресу в державі зумовлена потребою суспільства у взаємодії та нарощуванні потенціалу демократичних реформ і є об’єктивною, що забезпечує глобальний ефект щодо цивілізаційного рівня країни, перспектив її інноваційного розвитку та добробуту населення. Невід’ємні взаємозв’язок і взаємозалежність перспектив розвитку науки у вищій школі та рівня підготовки шкільної молоді загалом і в окремих дисциплінах математично-природничого циклу зокрема. Необхідність популяризації науково-дослідницької діяльності обумовлює доцільність введення в шкільну програму предмета “науковий світогляд” і напрямки освітньої діяльності “Наука” в вищих навчальних закладах 2 і 3 рівнів акредитації при удосконаленні підходів до відбору найбільш здібних і талановитих студентів для наукової діяльності в університетах, провідної дослідницької роботи фундаментального і прикладного спрямування.

Список використаної літератури

1. Доннелли К. Накануне схода лавины. Высшее образование и грядущая революция / К. Доннелли, С. Ризви, М. Барбер ; (пер. с англ. Н. Микшиной) // Вопросы образования [Текст]. — 2013. — № 3. — С. 152—229.

2. Hendricks Cher C. Improving Schools Through Action Research: A Comprehensive Guide for Educators [Text] / Cher C. Hendricks. — 2nd Edition. — Boston : Pearson, 2009. — 224 p.

3. Шевченко Л. С. Фінансова безпека вищої освіти: виклики для України / Л. С. Шевченко // Актуальні питання фінансової безпеки держави [Текст] : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (21 лютого 2014 р., м. Харків). — X. : [б. в.], 2014. — С. 301—304.

4. Сгорченко І. Наука у “вакуумі” українських університетів [Електронний ресурс] / І. Сгорченко. — Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/521-nauka-v-vakuumi-ukrajinskikh-universitetiv20.11.2015>.

5. Українські ВНЗ потрапили до світового рейтингу. Чи це престижно? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://inter.ua/uk/video/episode/shusterlive/2013/09/14/reiting-vnz>.

6. Science and Engineering Indicators. Science and Technology: Public Attitudes and Understanding [Electronic resource]. — 2014. — Ch. 7. — Access mode : <http://www.nsf.gov/statistics/seind14/index.cfm/chapter-7/c7g.htm>.

N. Yasnyska

SOME ASPECTS OF PUBLIC MANAGEMENT OF SCIENTIFIC ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS UNDER BRANCH REFORM

This article examines the main aspects of public management of scientific activities in higher education institutions under the branch reform. The article defines the conceptual framework for public management of scientific activities in higher education institutions and reveals functional peculiarities of its organizational and legal mechanisms. On the basis of the analysis of modern approaches to science organization in foreign universities, the article identifies its development and reform trends in the context of their perspective implementation in Ukraine. The innovations, whose implementation can optimize scientific activities of education institutions in Ukraine, are highlighted.

Key words: university science, management of scientific activities in higher education institutions, social interaction.